

MERSİN ÜNİVERSİTESİ

KILIKIA ARKEOLOJİSİNİ ARAŞTIRMA MERKEZİ YAYINLARI - I

Editör

Serra DURUGÖNÜL
Emel Erten YAĞCI
Murat DURUKAN

Yayın Kurulu

Prof. Dr. Erendiz ÖZBAYOĞLU
Doç. Dr. Serra DURUGÖNÜL
Doç. Dr. Mustafa Hamdi SAYAR
Yrd. Doç. Dr. Emel Erten YAĞCI
Yrd. Doç. Dr. Remzi YAĞCI

OLBA'nın bundan sonraki sayılarında yayınlanması istenen makaleler için yazışma adresi:

Mersin Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi
Arkeoloji ve S. Tarihi Bölümü
Çiftlikköy Kampüsü MERSİN/TURKEY

KÜLTÜR BAKANLIĞININ MADDİ KATKILARIYLA HAZIRLANMIŞTIR.
Katkılarından dolayı İçel Vali Yrd. Muzaffer GÜZELANT'a teşekkür ederiz.

ISSN 1301-7667
MERSİN 1998

İÇİNDEKİLER

Hatçe BALTACIOĞLU	Alaca Höyük Sfenksli Kapı'ya Ait Akrobatlar Kabartması (Lev. 1-6).....1-28
Emel Erten YAĞCI	İ.Ö. İkinci Binde Anadolu'da Cam (Lev. 7-8). 29-44
Marianne STERN	Core-Forming in The Second Millennium B.C.: Recent Practical Experiments (Lev. 9-10).....45-48
Kamuran GÖDELEK	The Problem of Substance in Aristotle49-62
Fikret Kutlu YEGÜL	De Architectura Romana63-67
Serra DURUGÖNÜL	Seleukosların Olba Territorium'undaki "Akkulturation" Süreci Üzerine Düşünceler (Lev. 11-12).....69-76
Yasemin Er SCARBOROUGH	Dağlık Kilikya- Lamotis Mezarları (Lev. 13-17).....77-85
Murat DURUKAN	M.Ö. 301-188 Arasında Olba Territoriumunda Yaşanan Siyasi Gelişmeler.....87-95
Melih ARSLAN	Anadolu Medeniyetleri Müzesi Koleksiyonlarındaki Anazarbus Sikkeleri (Lev. 18-24)97-119
Fikret ÖZBAY	Olba/Diokaisareia Su Sistemi (Lev. 25-26)121-129
Erendiz ÖZBAYOĞLU	Cicero'nun, Panter Avına İlişkin Birkaç Cilicia Mektubu.....131-138
Ümit AYDINOĞLU	Olba Bölgesi Yol Ağı (Lev. 27-28).....139-146
Murat ÖZYILDIRIM	Arkeoloji'de Kl.Yunanca ve Latince Sözcüklerin Kullanım Yanlışları.....147-152
Murat DURUKAN	Olba Territoriumu'nun Hellenistik Dönem Ölü Kültü Üzerine Gözlemler.....153-160
A. TIRPAN-B. SÖĞÜT	Batı Ovalık Kilikya'da Çokgen (Poligonal) TaşlıDuvar Örgü Tekniği (Lev. 29-52).....161-186
Remzi YAĞCI	Yeni Assur Döneminde Kuzey Suriye'de Ördek Biçimli Taş Ağırlıklara İki Örnek (Lev. 53-58).....187-198

ARKEOLOJİ'DE KLASİK YUNANCA VE LATİNCE SÖZCÜKLERİN KULLANIM YANLIŞLARI

*Murat ÖZYILDIRIM

Eskiçağ Bilimleri'nin alt disiplinlerinde yazılan bilimsel yayınlarda Yunanca ve Latince sözcüklerin yanlış kullanımları sorunlara neden olmaktadır.

Ülkemizde, belli bir arkeoloji terminolojisi olmayışı, problemin bu sözcüklerin batı dillerindeki kullanımlarının Türkçe'ye 'uydurulmasıyla' çözümlenme-me- yoluna gidilmesi sonucunu doğurmuştur. Üstelik, bu dil de yalnız İngilizce ya da yalnız Fransızca olmadığı için, kim hangi dili iyi biliyorsa bunu seçerek, eski dillerdeki sözcüğün, bu batı diline yerleşmiş durumunu kullanmayı yeğlemektedir. Böylece, sözgelimi bir Romalı yazarın adından bilimsel yapıtlarda birbirinden değişik yazılarak sözedilebilmektedir.

Bu durumda Eski Yunan'la ilgili olarak, örneğin Arrianos'u, Klasik Yunanca eril isim çekimine uymayan Arrian, ya da yine Homeros'u Homer olarak yazma gibi sözcüğün aslına uymayan değişik kullanımlarla karşılaşılabilir. Latince içinse, örneğin, komutan 'Pompeius (Pompeius, -i m.)'un, tarihçi 'Titus Livius' (Titus,-i m., Livius s.)'un adlarının Pompey ve Tity Livy olarak yazıldığı görülmektedir.

Roma İmparatorları'nın adları da yanlış kullanımlarını en çok gördüğümüz sözcükler olarak karşımıza çıkmaktadır. Traianus (Traianus,-i m.), Domitianus (Domitianus,-i m.), Hadrianus (Hadrianus,-i m.), Nero (Nero,-onis m.), Augustus (Augustus,-i m.), Caesar (Caesar,-is m.) gibi... Ancak, bu yazdığımız kullanımları Latince gramer yapısına uygun olan isimlerin Trajan, Domitian, Hadrian, Neron, August, Ogüst, Sezar, Kayzar gibi doğru olmayan yazımları bilim çevrelerinde bugün de kullanılmaktadır.

Latince ikinci çekim eril isimlerde (örneğin, Marcus,-i m.), ismin sonunda bulunan -us ekinin, özel adların yazımında sözcükten çıkartıldığı görülmektedir. Ancak bu, tüm özel adlar için uygulanan bir kullanım da değildir. Şöyle ki, örneğin Domitianus sözcüğü Domitian haline çevrilirken Titus Tit, Sallustius Sallust ya da Petronius Petron olarak yazılmamaktadır.

Latince ve Klasik Yunanca sözcüklerin Türkçe'ye uydurulma çabaları da sorunun bir başka yönünü oluşturmaktadır. Klasik dillerde bulunmayan ö, ç gibi harflerin bu sözcüklerde kullanılmaya çalışılmasıyla bu kez hiçbir dilin gramerine uymayan yazımlar ortaya çıkmaktadır.

'Cicero' adının 'Çiçero' olarak yazılması (ve söylenmesi) en çok karşılaştığımız yanlış kullanımdır¹. Latince 'c' harfi Türkçe'de 's' ya da 'ç' sesi

*Okutman Murat ÖZYILDIRIM Mersin Üniv. Fen-Edb. Fak. Arkeoloji ve S. Tarihi Bl. MERSİN

değil yalnızca 'k' sesi verir. Bu nedenle böyle yazımlar 'ç' sesiyle kesinlikle seslendirilmemelidir. Bu, ancak, batılıların kendi dilleri içinde yaptıkları kullanımlardır². Oysa, önümüzde, ülkemizdeki Klasik Filoloji Bölümleri'nde uygulanan yukardaki kural varken söz konusu harfi batılılar gibi seslendirmek anlamsızdır.³

Klasik Yunanca sözcükleri (özellikle yer ve kişi adlarını) kullanırken bunların çeviri yazısından doğru olarak yararlanmak gerekir⁴. Örnekleme gerekirse: Φοκαία → Fokaia değil Phokaia, Φίλιππος → Filippos değil Philippos ya da Αφροδισιάς → Afrodisyas, Afrodisias değil Aphrodisias olarak yazılmalıdır. Yine bu sözcükler tümü büyük harf olarak yazıldığında noktalama işaretleri olmaksızın kullanılmalıdır. ΦΟΚΑΙΑ → PHOKAIA değil PHOKAIA, ΑΙΝΟΣ → AINOS değil AINOS ya da ΚΙΛΙΚΙΑ → KILIKIA değil KILIKIA gibi...

Bu durum Latince sözcükler için de geçerlidir; CÍCERO değil CICERO, PLÍNİUS değil PLINIUS, ANTONÍUS değil ANTONIUS olarak yazılmalıdır. Hem Klasik Yunanca'daki hem Latince'deki özel isimlerin sözlüklerdeki nominativus durumunu kullanmak yazımlardaki yanlışları ortadan kaldırma açısından yararlı olacaktır.

Antik kent adlarında karşımıza çıkan önemli bir sorun, bunların Klasik Yunanca'larını mı yoksa Latincelerini mi kullanmanın doğru olduğudur. Söz konusu yerlerin adını bilimsel metinlerde kullanırken hangi dönemden söz ediliyorsa o dönemdeki kullanımı benimsemenin daha doğru olacağını düşünüyoruz. Bu bağlamda özellikle dikkat edilmesi gereken şudur ki, Roma İmparatorluğu'nda Klasik Yunanca'nın Latince'yle beraber resmi diller arasında olması yalnızca Yunanca'yı tüm eskiçağ için kullanmayı gerektirmez. Latince, bir anlamda Roma egemenliğinin de göstergesidir.

Döneme göre dilin kullanımı, metin içinde bir kentin (ya da coğrafi yerin) adının birbirinden değişik olarak yazılmasına neden olabilir. Söz gelimi, günümüzdeki adı Enez olan yerleşim yerinin Hellen dönemini Ainos (Αἰνός) ve Roma döneminiyse Aenus (Aenus, -i m.) olarak yazmak daha doğru olur. Sorun her iki dönemi de kapsayan bir çalışma yapıldığında ortaya çıkmaktadır. Eğer, metin içinde kentin adının değişik kullanılmasının karmaşa yaratacağı düşünülürse, bu durumda dipnotla açıklama yapılarak yalnız bir kullanım seçilebilir .

¹Özbayoğlu 1996, s . 74" .. Kikero olarak okunması gereken Cicero, Avrupa öğretim kurumlarında, Sisero ya da Çiçero gibi söylenmektedir."

²Özbayoğlu 1996, s . 75" Latince harflerin okunuşu c dışında hemen hemen Türkçe ile aynıdır, c ise her zaman k sesiyle söylenir."; Öktem 1996, s . 2 " Ancak Batıda genellikle, ülke Latinceyi kendi diline uygun biçimde telaffuz etme eğilimindedir: Örn. 'c' sessizinden sonra bir ince sesli geldiğinde, Fransızlar ve İngilizler; 's' sesini, İtalyanlar ise 'ç' sesini çıkarırlar." ; Erim 1987, s . 8 " c her zaman k okunur - ç veya s değil - "; Perek 1968, s. 5 "Latince kelimelerde C daima K sesi verir."

³Klasik Filoloji (Latin Dili ve Edebiyatı, Yunan Dili ve Edebiyatı ana bilim dalları) Hititoloji'yle birlikte Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Bölümü adı altında İ.Ü., D.T.C.F. ve Akdeniz Üniversiteleri'nde eğitim vermektedir.

⁴Dr. Tansu Açık Klasik Yunanca F harfinin ph yerine f olarak yazılmasını önermektedir..bkz. Açık,1997, s.3

Terimler içinse *in situ* (yerinde, bulunduğu yerde) kalıbının yanlış yazımları örnek olarak verilebilir. Bütün arkeologların kullandığı terimin *In-situ*, *in-situ*, *insitu* ve hatta *in-si-tu* olarak yazılması doğru kullanım şekli değildir. Bu kalıbın dilimizde kullanımını Latince *in* edatıyla *situs*, *-us* m. (yer, konum, mevkii) sözcüğünün *in* ve *ablativus* (-den hali)'ün bize verdiği *-de*, *-da*, arasında, içinde anlamları gereği ancak '*in situ*' (*situ* burada *ablativus* durumda) olarak yazılırsa doğrudur.

Aşağıdaki liste en çok karşımıza çıkan özel isim ve bazı sözcüklerin doğru yazımlarıyla karşılaştırılmasını sağlama açısından az sayıda örnek seçilerek hazırlanmıştır. Sözcüklerin yalnızca Latin dilindeki asıl kullanımları ile çeşitli Türkçe yayınlardaki yanlış yazımları göz önünde bulundurulmuştur.⁵

YANLIŞ

Asya minor

Aşil

aedil

anfora, amfora

aquodükt, akedük, aquadükt

Kasyus, Kassius

Kato

Katullus

Kerasus

Klodyus, Kladyus, Klaudiyus

Çiçero, Çiçeron, Ciceron

konsül, konsul

Koriolanus, Koryolanus

gladyatör

jimnazyum, gymnazyum

Herkül, Hercül

Jüpiter, Iüpiter, İuppiter

Oktavian, Oktavian

Marc Avrel, Marc Aurel

DOĞRU

Asia, -ae f. minor adj.

Achilleus, -i m.

aedilis, -is m.

amphora, -ae f.

aquaeductus, -i m

Cassius, -ii m.

Cato, -onis m.

Catullus, -i m.

Cerasus, -i m.

Claudius, -i m.

Cicero, -onis m.

consul, -is m.

Coriolanus, -i m.

gladiator, -oris m.

gymnasium, -i n.

Hercules, -is m.

Iuppiter, Iovis m.

Octavianus adj.

Marcus Aurelius -i, -i m.

⁵ Yararlanılan sözlükler; Alova-Kabağaç 1995, Kidd 1986, Feyeraaband (Tarihsiz), Simpson 1993, Lewis 1996

Martial	Martialis, -is m.
Merkürüs, Merkür	Mercurius, -ii m.
Neptün, Neptun	Neptunus, -i m.
Pliny	Plinius, -i m.
Pompey	Pompeius, -i m.
Pompey	Pompei, -orum m./pl.
provins	provincia, -ae f.
Virgil, Vergil	Vergilius, -i m.
Vespasian	Vespasianus, -i m.

Ülkemizde, Eskiçağ Bilimleri üzerine çalışanların bir bölümünün yetersiz Yunanca ve Latince bilgileri de kullanımındaki bu yanlışların artarak devamına neden olmaktadır. Bu nedenle, üniversitelerin Eskiçağ Bilimleri ile ilgili bölümlerinde klasik dillerin öğretimine önem verilmelidir. Bazı üniversitelerin arkeoloji bölümlerinin benimsediği, öğrencilere yalnız Klasik Yunanca ya da yalnız Latince eğitim verilmesinden kaçınılmalıdır⁶. Bu yöntem (?) öğrencilerin, yukardaki sorunları daha da karmaşık hale getirecek bilim adamları olmaları dışında yarar (!) sağlamadığı gibi, Batı'da benzeri olmayan bir yanlış uygulama olarak da karşımıza çıkmaktadır. Eskiçağ Tarihi ya da Klasik Arkeoloji üzerine çalışanlar bir Klasik Filolog kadar iyi olmasa da bu dilleri öğrenmelidir. Bu da ancak Batı'da olduğu gibi iki dil birlikte yapılacak bir eğitimle olabilir⁷.

Tersi, hazırladığımız bu listenin önümüzdeki yıllarda daha da uzaması ve başka ilginç örneklerin bu sözcüklere katılmasına neden olur.

⁶Özbayoğlu 1994, s. 53 " ...lisansüstü öğrenimi için Amerikan üniversitelerine baş vuran Türk öğrencilerin, Latince öğrenimi görmediği için geri çevrildiği günümüzde, Türk bilim adamının içinde bulunduğu durum elbette düşündürücüdür.

⁷İplikçioğlu 1997, s. 808 "Antik kökenli sözcükleri doğru yazmada karşılaşılan güçlükleri sağlıklı bir şekilde aşmanın yolu, kanımızca, sağlam temellere oturtulmuş bir Hellence-Latince formasyonunun yanı sıra, özellikle bu formasyonu almaları artık mümkün olmayan yazarlar için- kapsamlı bir "Türkçe'de Antikçağ Sözcükleri Yazım Kılavuzu" hazırlamaktan geçmektedir."

Kısaltmalar ve Kaynakça

- Açık 1997
İşlevi,
1997. Açık, T., Koro: Tragedyanın Yapısı İçindeki
(Yayınlanmamış doktora tezi), Ankara
- Alova-Kabaağaç 1995 Alova, E. - Kabaağaç, S., *Latince - Türkçe Sözlük*,
Sosyal Yayınlar, İstanbul 1995
- Erim 1987 Erim, M., *Latin Edebiyatı*, Remzi Kitabevi,
İstanbul 1987
- Feyerabend (Tarihsiz) Feyerabend, K., *Langenscheidt Pocket Classical
Greek Dictionary*, Germany (Tarihsiz)
- Kidd 1986 Kidd D. A., *Latin - English, English - Latin
Dictionary*, Collins, London 1986
- Lewis, Charlton T.Ph. D., *An Elementary Latin Dictionary*, Oxford
University Press, London 1996
- İplikçioğlu, B., *Eski Batı Tarihi I*, T.T.K, Yayınları, Ankara 1997
- Özbayoğlu 1994
Açılması
Araştırmaları Özbayoğlu, E., "Klasik Kültür Liselerinin
Hakkında" *Lucerna Klasik Filoloji
Dergisi* S.2, 1994
- Özbayoğlu 1996 Özbayoğlu, E., "Latince Söyleyiş, Sesbilgisel
Değişimler - 1", *Lucerna Klasik Filoloji
Araştırmaları Dergisi* s. 3, 1996
- Öktem 1996 Öktem, F. *Uygulamalı Latin Dili*, Sosyal
Yayınlar, İstanbul 1996
- Pascucci, G., (çev. Erendiz Özbayoğlu), *Klasik Filolojinin Temelleri*, İstanbul 1990
- Perek 1968 Perek, F. Z., *Latince Grameri*, İ.Ü. Edebiyat
Fakültesi Yayınları, İstanbul 1968
- Simpson 1993 Simpson.D.P., *Cassell's Latin-English Dictionary*,
Finland 1993
- Workshop 1994, *Eskiçağ Bilimlerinde Terminoloji
Sorunları-Workshop, Eskiçağ Bilimleri
Enstitüsü Konuşma Metinleri ve Tartışma*

Tutanakları, İstanbul Üniversitesi Edebiyat
Fakültesi Kurul Odası, İstanbul 28. 11. 1994

Tekin, O.,

“Eskiçağ Bilimlerinde Terminoloji Sorunu”
Workshop 1994